

Útravaló

Népmeséinkből jól ismert, hogy hamuban sült pogácsát és bort visz útravalóul a szerencsét próbáló legkisebb fiú a tarisznyájában... Míg a búzapogácsa az életet, a testi és szellemi táplálékot, addig a bor az örömet, a halhatatlanságot és a lélek felemelkedését jelképezi. Egy ilyen, kincsekkel teli tarisznyával indítja szerencsét próbálni az olvasót Benedek Krisztina és Sándor Ildikó a Hagyományok Háza kiadásában 2006-ban megjelent könyvében.

Mit rejt a tarisznya? A magyar néphagyomány közvetítésének, óvodai feldolgozásának kipróbált módszereit, pedagógusok megszívlelendő tapasztalatait. Gyakorló kollégák összegezték a hagyományörzés mozzanatait, akik már évtizedekkel a „műveltségi terület” kifejezés használata előtt is hitték, hogy tevékenységük többletértéket hordoz. Ismerik és gyakorolják a Kodály által is megfogalmazott nevelés-lélektani tapasztalatot, amely szerint: „A kisgyermek amit hall, elfelejti, amit lát, már inkább megjegyzi, de amiben tevékenyen ő is részt vesz, az bizonyára belevésődik emlékezetébe.”

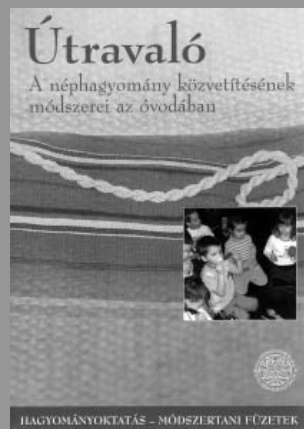
A könyv tanácsait, módszereit egyaránt hasznosíthatják nagyvárosi vagy vidéki környezetben dolgozó, illetve képzett vagy önképző kisgyermeknevelő pedagógusok, akik intézményük nevelési programját a néphagyományörzés szellemében dolgozzák ki.

Az eltérő anyanyelv és a különféle – költői, zenei, mozgásbeli, tánc-, díszítő, alkotó stb. – jelrendszerek változatos elsajátítása, birtoklása különbözteti meg a népek kultúráját egymástól. A magyar hagyományok átszövik mindennapjainkat, egész életünket, még ha nem műveljük is őket tudatosan. A népszokás a kultúra továbbörökítésének közvetlen formája, amely jellemzi a hétköznapokat és az ünnepeket, egyúttal magatartásforma, cselekvési mód, sajátos jelrendszer is. Olyan szokások köre, amelyeket az illetan, az íratlan erkölcsi törvények, a költészet, a zene, a játékok, a tánc, a mítoszok és a mágia együtt ápolnak. A hagyományok őrzésének célja a múlt értékeinek átörökítése, feladata pedig a néphagyományörzés

Benedek Krisztina –
Sándor Ildikó (szerk.):
Útravaló – A néphagyomány
közvetítésének módszerei
az óvodában

Hagyományoktatás –
Módszertani füzetek

Hagyományok Háza –
Népművészeti Műhely,
Budapest, 2006

lehetőségeinek megteremtése, s ez már az óvodai nevelés folyamatában elkezdődik. Ott a helye a gyermek játékában, versében, meséjében, zenéjében, alkotásában, mozgásában, táncában egyaránt. Eközben a kisgyermekkel megszeretteti a természetet, a környezetet, megismerteti a népi kultúra tárgyait, a népi művészetet és a népszokásokat. Az eredmény az óvodáskor végére az, hogy a kisgyermek érdeklődve hallgat népzenei, népmesés, népi mondókát, szívesen játszik és alkot természetes anyagokkal, tárgyakkal, érzésvilága befogadja a népi művészet tárgyait, eszközeit, élvezi a közös ünnepeket, jeles napokat, hagyományőrző tevékenységeket.

Minden kisgyereknek a verbális mellett van zenei és vizuális anyanyelve is. Az óvodai életbe – a szerzők tapasztalatai szerint is – a néphagyományőrzés e három anyanyelv segítségével épül be a pedagógus tudatosan tervezett munkája során. Elsősorban a zenei és a vizuális nevelési terület részletes bemutatására vállalkoztak a szerzők, hiszen az anyanyelvi nevelésnek (népi mondókák, népmesék, közmondások, találós kérdések, szólásmondások, tréfás népi ritmusok, versek, bábozás, színjátás, népi dramatikus játékok megjelenítése, színház- és múzeumlátogatás) sokkal nagyobb az irodalma és kiterjedtebb a gyakorlata, mint a zenei és a tárgyi kultúra területén halmozódó nevelési tapasztalatok köre.

A néphagyományőrzés az ének-zene, ill. a zenei nevelés területén a népzenei élményforrások nyújtásán keresztül a zene iránti érdeklődés felkeltésével, a népzenei anyanyelv megalapozásával történik. Kialakul a vonzódás a népi mondókákhoz, a dalos, mozgásos és a hangszeres játékokhoz, a néptánchoz, az énekes népszokásokhoz, a zenehallgatáshoz.

Következzék néhány gondolat a módszertani füzet népzenei kínálatából! *Játék és tánc* című óvodai programjában a Fővárosi Gyakorló Óvoda és Továbbképző Intézet óvónője a magyar népzenei hagyományok újrafelfedezését írja le, a gyakorlati sikereket és buktatókat mutatja be. Nevelésük alapja a természet (évszakok és időjárás), az évkör (hónapok, évszakok) bemutatása a ritmus, a dallam, a szöveg és a mozgások nyelvén. *Dummel Viktória* elmeséli, hogyan jutott el a főiskolai „csupán tisztán éneklés” (mint a dalos játékok elsajátításának legfontosabb követelménye) kritériumától az énekes játékok komplex oktatásáig. Kezdetben ölbeli játékokat ajánl, majd lüktetést imitáló gyakorlatokat. Fokozatosan építi fel a körjátékok tengernyi módozatát, rövid leírásokkal. Végül az ugrós táncmótvumokat mint a 4–7 éves korosztálynak szánt előkészítő elemeket ajánlja figyelmünkbe. Írásának számomra legértékesebb része az a módszertani csokor, amely az énekes játékok és a tánc követendő alapszabályait rendszerezi.

Élőzenés táncházbeli tapasztalatairól ír *Gundyné Szerényi Anna*. A szintén fővárosban megvalósított program alapja a kétheti rendszerességgel megrendezett délutáni táncház, ahol Szerényi Béla tekerős muzsikás „húzza” a talpalávalót. A hagyományőrző programok alapját azok a népszokások alkotják, melyekről a délelőtti óvodai foglalkozásokon már jócskán esik szó (szüreti, karácsonyi, farsangi szokások, kukoricafosztás). A régi szokások rövid ismertetését számos zenei kotta követi, amelyek segítenek a dallamok és a szövegek megtanulásában. A szerző közkinccsé teszi a jól bevált gyerektánc ház éves programját tizenhat foglalkozás részletes tervezetével.

Elszomorító emlékképpel indul a harmadik, népzenei nevelést taglaló írás: „Tisztelem elődeink munkáját, mégis azt a következtetést vontam le, hogy óvodai zenei nevelésünkben

kevésbé kidolgozott a rendszere és az óvodásokra vonatkoztatott módszertana a táncnak és a mozgásformáknak, és a mondókák és népi játékok anyaga évtizedek óta változatlan. Úgy érzem, szükséges a megújulás...” A változást, az elunt sablonok megújulását Csákányiné Scheller Margit az óvodai néptáncszakkör megszervezésével érte el. Beszámol kezdeti kétélyeiről, amelyek a korosztályra, a mozgásbeli fejlettségre, a nemek szerinti érdeklődésre, a szülők elfogadására egyaránt vonatkoztak. Népi játék-néptánc szakkörét két témára, az évszakok rendjére és az ünnepek körforgására alapozta. Végül programja sikerét az írásában is részletesen felsorolt nevelési célok átgondolása, a tanítandó játékok tudatos kiválasztása is segítette. A szerző két foglalkozásának vázlatát és tanulságos tapasztalatait is megosztja velünk nagyon lelkes végkicsengésű beszámolójában.

A vizuális nevelésben a néphagyományok őrzése a természetes anyagok, termények megismerésén, azok megmunkálásán, a népi alkotó technikák tanításán, eszközök bemutatásán és a népi kismesterségek egyszerű fogásainak gyakorlásán alapszik. A kisgyerek különféle alapanyagokkal (pl. agyag, viasz, bőr, gyöngy, gyapjú) és eszközökkel (papír, tű, olló, ár, fűrész, szövőkeret, korongozó stb.) ismerkedik, azokkal munkálkodik (gyúri, tépkedi, sodorja, fonja, ragasztja őket). A különféle technikák gyakorlása mellett (rajzolás, festés, agyagozás, fonás, szövés, varrás, batikolás, nemezélés, gyertyaöntés, faragás, mézeskalácsgyúrás, díszítés stb.) megismerkedik a népművészet tárgyaival is.

A tárgyalakítás gyakorlati tapasztalatait a módszertani füzet három szerzője fogalmazta meg. Elsőként egy óvodapedagógus, Dobi Pál számol be a természetes anyagok kifogyhatatlan kincsestáráról. Érvel a „műanyagvilágot” felváltó természetes használati tárgyak és berendezések pozitív személyiségformáló hatásairól, majd a népi kismesterségek alkalmazását ajánlja nyomatékkel.

A budapesti Mákvirág Óvoda szakmai elvárásainak, elhivatott pedagógusainak megvalósult ötleteivel segít. A helyszín egy öltözőből átalakított „barkácszug”. Az írásban különféle alapanyagok gyűjtésére (hol és mikor) és vásárlására (hogyan és hol) is kapunk tanácsokat. Itt a „zugban” előkelő helyet foglalnak el a kézművesség szerszámai, amelyek között néhány veszélyesnek tűnő (pl. fűrész, ár, fúró és véső) beszerzéséről, méreteikről, a technikai fogásokról és tárolásukról szintén kapunk megnyugtató, bátorító tanácsokat (ez utóbbiakat képek támogatják). Végül néhány ajánlás következik, hogy ősszel, karácsonykor és februárban mely természetes anyagok mire használhatók fel. A foglalkozási ágak közötti integrációra is példákat kapunk.

Egy óvodai népi kézművesszakkör hasznos módszertanát összegzi írásában Benedek Krisztina és Valachi Katalin. „Egy gyékényszálakból készített állatfigura (...) bár lehet, hogy egy felnőtt szemében nem hasznos tárgy, készítője számára betölti feladatát. A mai általános közízlés nem támogatja ezt a fajta tárgykultúrát, ezért szükséges olyan alkalmakat teremteni...” Alkalom lehet bármely évszak, amikor virágtündér születhet növényi részekből, gyékénymadár vagy hajó úszhat a vízen. A növényi alapok felhasználását a természet rendjéhez igazodva ősz elejére ajánlják a szerzők. Októberben a bőrrel és a kukoricával való foglalatosskodsárol kapunk ízelítőt. Novemberben a fonóban fontak. Advent idején próbálható ki a gyertyamártás, csuhéból bölcsőcske készítése és a mézeskalácssütés. Az

év első hónapja textilbábázással és bábozással telik. Február a farsangolás zajkeltőitől, hangszereitől hangos és a maszkoktól mókás. Márciusban középpontba kerül az agyag sokoldalú formázása. Húsvétkor a viaszos tojásírás kerül a mindennapok tevékenységei közé. A nemeztárgyak (labda, kép és zsák) tömörítését tavasz elejére ajánlják, májusban pedig pünkösdre készülhetünk, különféle ügyességi játékokkal. A technikai leírások, fogások, képpel illusztrált mintadarabok előtt a feldolgozott anyagokról, ősi használatukról is olvashatunk.

Végül Gólya Edit „mézeskalács illatú” tapasztalatairól számol be a könyvben. A különféle korú gyerekekkel való mézeskalácsozás közben összegyűjtötte hasznos tanácsait, a kötetnyelvtől a recepten át az íróka fogásáig.

Benedek Krisztina és Sándor Ildikó könyvében a hagyományok ápolását hitként valló kollégák motiváló élménybeszámolóit és az óvodai élet valós tapasztalatait olvashatjuk. A rendkívül tartalmas és hiteles módszertani írásokat végül megkoronázza a *Melléklet*, amely a népi kézműves-foglalkozások levezetéséhez és éves rendjéhez ad kimerítő szempontsört és táblázatot, továbbá az alapanyagok beszerzési listájáról sem feledkezik meg.

Az *Útravaló* tartalmai emlékeztetnek és ösztönöznek az őseinktől ránk hagyományozott műveltség továbbvitelére és fejlesztésére. Mit jelentenek a hagyományok? Az élet értelmének újrafelfedezését, a múlt értékeinek őrzését, a jelen tapasztalatainak felhasználásával a jövő építését. A szigorú, művelői által teremtett erkölcsi rend feltételeinek megteremtését. Őseink a természettel szoros kapcsolatban éltek. Az időjárás előjeleit az égről olvasták le, a betegségeket gyógyfüvekkel enyhítették, maguk varrták természetes anyagokból a ruháikat, az itt honos növényekből főzték eledeleiket.

Hagyományaink egykor élőszóban szálltak apáról fiúra, s most, az elektronikus írásbeliség korában mintha gyakran tétlenül néznénk háttérbe szorulásukat, engednénk őket feledésbe menni. Ma nagyfokú felelősséget ró a pedagógusokra, hogy birtokba vegyék, megismerjék és megismertessék az eleinktől kapott, élethosszig megőrzendő mesebeli kincseket. Ebben segít ez a kiváló könyv, melyet azért ajánlok tiszta szívvel, mert kedvet ébreszt a néphagyomány óvodai közvetítéséhez, a műveltségi területen érvényesülő tanításhoz, tanulásszervezéshez hiteles és használható módszertani eligazodást ad. Olyan, példákkal illusztrált elméleti és gyakorlati tapasztalatokról olvashatunk benne, amelyeket kipróbáltak és sikerrel alkalmaztak, s amelyek az óvodák nevelési programjába beilleszthető vagy teljes egészében átvehető ötleteket tartalmaz. Megalapozza az iskolai hon- és népismeret oktatását.

Azt az útravalót, amelyet Benedek Krisztina és Sándor Ildikó a szerencsét próbálóknak készített, egy idő után joggal a magunkénak fogjuk érezni. A megfelelő pillanatban kapott tarisznya tartalma okulásul, vigasztalásul vagy egyszerűen csak örömforrásként egész életünkre kihathat. Üzenete az, hogy érdemes egymástól tanulnunk, mégpedig tanulni, megfigyelni, értékelni, becsülni, tisztelni, alázatosnak lenni azért, hogy mindig legyen egymásnak mondanivalónk.